

A CASULA FEJLŐDÉSI TÖRTÉNETE.

I. KÖZLEMÉNY.

Az egyházi öltönyök között ma az első helyet kétségkívül az áldozár miseöltönye (*casula, chasuble*) foglalja el. Aki egyedül a modern szabású miseruhákat ismeri, fogalma sem lehet ezen egyházi ruha hajdani alakjáról és fejlődési történetéről. E sorok írója nem kimerítő, de tájékoztató értekezést kíván nyújtani a következőkben, a casula műkifejlődését illetőleg, elkezdve a katakombai falfestményektől, a középkori enemű öltönyökön át, a modern szabású miseruhákig.

Mindenek előtt a név jelentésével kell tisztába jönnünk. A latin «*casula*» szó a «*casa*»-ból ered, mely sátort jelent. Itt önkénytelenül fölmerülhet az olvasó előtt a kérdés, vajon minő hasonlatosság létezik a miseruha és a sátor között, hogy a régiek a casula elnevezést az enemű egyházi öltönyre alkalmazták? Erre a miseruha történeti fejlődése felel meg nekünk, melyből kitűnik, miszerint a sátorhoz hasonló nevű casula oly szabású öltöny vala, mint a kerek sátor, s befödte a pap testét, nyakától csaknem a bokáig. Még «*plancta*» név alatt is előfordúl a régi irott emlékekben a miseruha, mely elnevezés a görög *πλανής*-ből (=utazó) ered, mert a régi görögök és rómaiak utiöltöny gyanánt használták a hasonló szabású ruhákat, melyekből azután a keresztény áldozár miseöltönye fejlődött ki. Hosszú ideig a világiak és egyháziak egyaránt viselték e tógaszerű öltönyt, anélkül, hogy a papság megkülönböztető ruhája gyanánt tekintetett volna a vele rokon kinézésű casula. Azonban idővel az egyháziak öltönyévé vált ez, nevezetesen a főpapok (püspökök) és áldozárok jellemző szertartásos ruhájává, melyben csak a legszentebb vérnélküli áldozatot mutatták be s azon kívül, köznapi öltöny gyanánt magukon nem hordták. A legrégebb történeti adat, mely a miseruhát casula néven említi, úgylátszik sz. Perpet tours-i püspök végrendeletében fordul elő. Itt olvassuk a következő megjegyzést: «*Ecclesiae de Proillio similiter calicem argenteum, et urceos argenteos do, lego; similiter et Amalario ibidem presbytero casulam unam communem de serico.*»¹ Ezen érdekes adatból, mely 474-ből ered, kitűnik, miszerint az V. század második felében már közönséges, azaz mindennapi használatra szánt selyem casulák voltak, melyek föltételezik egyúttal a drágább szövetekből készült, ékkövekkel diszített, ünnepi szertartásokra alkalmasakat. Most

¹ *D'Achéry, Spicilegium, V. köt. 106. lap.*

az a kérdés, vajon e korból maradtak-e reánk öltönyök, avagy legalább megbízható rajzok? — Már az agyagánál fogva rongyollódásnak kitett ruha alig képes ellentállani a századok viszontagságainak, oly annyira, hogy a legnagyobb gond és kimélet mellett sem tarthatók fön sokáig, szerencse, ha egy évezreden át fönmaradnak, de ilyenkor is elmállott, roncsolt alakban. Tehát tizenégy századot, legfölebb csodával határos gondviselés mellett lehetne csak valamely ruhadarabnak megérnie. Amit az anyag romlékony természete s az idő viszontagsága tölünk megtagad, legalább némileg pótolják a különféle festmények, melyek a falakon mint freskók, a ritualis könyvekben mint kicsided rajzok (*miniature*) az idők viharával daczolva, fönmaradtak. Azon szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a fönebb idézett V. századbeli irott adatnál is régibb rajzokból némi tájékozást szerezhethünk az

öskeresztény korszakbeli egyházi öltönyökröl, még pedig többféle szabású alakban, melyek bizonyos fejlődési fokozatot tüntetnek föl. A római katakombák nevezetes freskói közül ide mellékelt 1. ábránk, mely a sz. Callixt-féle cömeterium úgynevezett szentségkápolnája faláról van másolva, szorosán tárgyunkhoz tartozó jelenetet tüntet elénk. Egy háromlábú oltárasztalon (*tripos*) egy halat és kenyeret látunk, mellette két

1. ábra.

egyénnel, kik közül az egyik nőalak, keleti szokás szerint kiterjesztett karjaival imádkozik, míg a másik, jobbjával a halat megáldó mozdulatot visz véghez. Mielött az áldó alak öltönyének szabását megfigyelnök, kell, hogy magával e jelenettel tisztába jöjjünk. Már említettük egy alkalommal folyóiratunkban azt, hogy az öskeresztény-korban, a «*disciplina arcani*» név alatt ismeretes titoktartás rendszabása szerint, Krisztus urunkat a «hal» jelvénye alatt ábrázolták a festményeken és domborműveken. Íme itt is, az áldozati asztalon levő kenyér és hal együttesen, a consecratio által Üdvözítőnk testévé változó áldozatot van hivatva kifejezni. Ebből könnyű kitalálni, hogy az egész csoport, nevezetesen az imádkozó és áldozó alakok, az újszövetségi vérnélküli áldozatot, a sz. mise lényeges mozzanatát, a consecratiót örökíti meg jelképi uton úgy, mint az az öskeresztény-korban végbement. Eszerint az imádkozó alakban a sz. áldozáshoz készülő hívőt sejtethjük,

míg a kezét áldásra emelő férfi az *áldozárt* jelentheti. Így értette és értelmezte ezt *de Rossi*, a római katakombák elsőrangú kutatója és tanulmányozója, midőn e szavakra fakadt egyik beható értekezésében: «*Qui ipsam consecrationem heic non videt, cœcus omnino sit, oportet*»¹ azaz e képben csak a vak nem látja a sz. mise lényeges mozzanatát, a consecratiót! Most már szólhatunk az áldozár öltönyéről. Amint képünkön kivehetni, egyetlen dús ránczozatú ruhadarab képezi a miséző öskeresztény-korbeli pap összes öltözékét, melynek jobb sarka mezítelen bal vállára, bal sarka pedig e fölé van visszahajtvva, s egészben a rómaiak tógájához hasonlít. Igen valószínű, hogy ezen III. századbéli festmény a világi egyének és papság közös, mindennapi öltözetét tartotta fön számunkra, más szavakkal, a tógaidomú papi ruha, mely rajzunkon tisztán kivehető, mint mindennapi öltönye az öskeresztény

2. ábra.

3. ábra.

korbeli áldozárnak, a szent mise szolgálatánál is használatban volt, s így alapját képezi a casula történeti kifejlődésének.

Az elől nyitott tógánál több hasonlatot tüntet föl casuláink mai alakjára nézve az u. n. «*penula*», mely hosszú, bokáig érő kereköltöny idomában készült. Ezen ruhát is mind a férfiak mind a nők viselték. Ily ruhát látunk ide mellékelte 2. ábránkon, mely a sz. Ágnes katakombájában levő freskóról van kölcsönözve. Középett Üdvözítőnk ül egy emelvényen, tanítva a köréje gyűlt tizenkét apostolt, míg előtte a görögök és rómaiak bibliothecájának mintájára, az evangeliumot ábrá-

¹ *Pitra*, Spicilegium Solesmense, III. köt. 566—567. lapon; ezen festmény színes rajza megjelent: *De Rossi*, La Roma Sotterranea, II. köt., XVI. tábla, 1.; *Pitránál*, id. mű, III. köt. I. táb. 2.; *Kraus*, Roma Sotterranea, die römischen Katakomben, VIII. táb. 3.; *Becker*, Rom's altchristliche Coemeterien, 1874, 93. lap.

zó, tekercsekkel telt szelencze foglal helyet. Valamint Krisztus, úgy apostolai is ily *penula*-ba vannak öltözve, s fölötté egyiken-másokon tógát látunk. A katakombai falfestményeken ismételten előfordul ezen öltöny, mint *Bosio, Aringhi, de Rossi* és mások publicatióiból kitűnik.

A középkori, u. n. harang-casulákhoz teljesen hasonló idomot a 3. ábránkban adott imádkozó férfi alakon láthatunk. Ezen öltöny szintén *penula*, a szokásos két párhuzamos bibor-csíkkal diszítve, s a sz. Marcellin és sz. Péter coemeteriumának egyik freskójáról van másolva. A keleti szokás szerint kiterjesztett karokkal imádkozó férfiú dús ránczozatban, csaknem bokáig érő egyetlen ruhája kerekszabása, fölül a fej számára készült lyukakkal elég világosan és erőteljesen van ábránkon kifejezve épen oly helyzetben, mint az áldozárokra casulájok szokott felöltve lenni. S bár ezen őskeresztény freskó mellett föliratot nem találtak, mely az elhunyt sorsára és állására, ki itt ábrázolva van, némi világot is vetne: nem idegenkednénk azon föltevéstől, hogy egy casulába öltözött áldozár képét őrizte meg számunkra ezen érdekes falfestmény.
